

vaardt. Natuurlijk, wanneer men geen objectieve normen kent, kan deze vraag niet worden gesteld. Maar in feite is er niemand, die niet aan bepaalde waarden een objectief karakter toekent.

Ook voor Van der Hoop ligt in de wetenschap de drang om te weten en te begrijpen²⁸⁾. Maar om te weten en te begrijpen heb ik altijd nodig een beginpunt, van waaruit ik weten kan, wat ik weten wil en van waaruit ik kan begrijpen hoe ik begrijpen moet. De beschouwing b.v., die Van der Hoop wijdt aan het christendom en de sprong, die hij maakt van dat christendom naar de opvatting van Freud, — zijn poging om de christelijke opvatting te verklaren als een psychologisch oordeel, gegrond op de eigen innerlijke toestand van de mens, — is een expressie van Van der Hoop's oordeel, dat niet gegrond is op een experimentele of empirische benadering van de door hem gevonden *feiten*, maar aan de visie, die Van der Hoop op deze feiten heeft en die samenhangt met zijn voor-wetenschappelijke mensbeschouwing. Het is goed zulk een standpunt te hebben. Zei Mac Kenzie niet: „The lack of philosophy of life is always a sign of immaturity”²⁹⁾.

Hoezeer sommigen trouwens wel degelijk een bepaalde mensbeschouwing ook in de aansluiting aan de moderne dieptepsychologie zijn begonnen te belijden, moge blijken uit het feit, dat Erich Neumann een geheel nieuwe ethiek op de basis der dieptepsychologie poogde op te bouwen. Zonder mensbeeld zou men wel geen ethiek kunnen concipiëren³⁰⁾.

Hier zij slechts betoogd, dat elke psychologie begint met uit te gaan van een bepaald mensbeeld, hoe verschaald en versmald dat dan ook, gelijk bij sommigen, moge zijn. Dit mensbeeld is enerzijds uitvloeisel van de levens- en wereldbeschouwing van de beoefenaar der wetenschap, en beïnvloedt anderzijds op schier alle punten de conclusies, die men trekt. Elke psychologie is principieel bepaald. Natuurlijk betekent dit niet, dat er ten opzichte van experimenteel of empirisch vast te stellen feiten een grote differentiatie behoeft te zijn in de oordelen. Ook de beschrijvende psychologie kan feiten constateren, die voor ieder duidelijk en klaar zijn. Maar zodra men komt tot het bouwen van een systeem, tot het analyseren van een mens en tot het verklaren der verschijnselen raakt men aan de diepste problemen van het leven.

Nu is enerzijds de religie als zodanig een verschijnsel, een feit, dat zich niet laat loochenen. Maar anderzijds zal altijd weer voor hem, die zich principieel stelt op humanistisch standpunt en die dus de mens in staat acht door het gebruik van zijn principieel ongeschonden krachten en vermogens het doel te bereiken, dat hij nastreeft, dit religieuze verklaard worden *uit* en *binnen* het beperkte bestaan van de mens zelf. Voortdurend trekt de mens zich op dit standpunt terug *in* zijn eigen „zelf”. Zijn psychologie is voortdurend uitsluitend betrokken *op* zijn zelf. Ook wanneer hij in zijn innerlijke verborgenheid een relatie ontdekt, die hij beleeft als een relatie tot „God” of tot „een hogere macht”, is deze nieuw beleefde betrekking secundair, want achter deze vorm van betrekking staat toch weer altijd als werkend beginsel het betrokken zijn